

of legal measures of martial law and states of emergency, the fight against terrorism and piracy, strengthen the protection of the state border of the sovereign rights of Ukraine in its exclusive (maritime) economic zone and the continental shelf of Ukraine and their legal registration, to counter illicit trafficking of weapons and narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors in the open sea, emergency situations of natural and man-made disasters, military assistance to other states, as well as to participate in international military cooperation, the international anti-terrorism, anti-piracy and other international peacekeeping and security under international treaties of Ukraine and in the manner and on terms determined by the legislation of Ukraine; 8) it is the subject of military relations; 9) it has an individually assigned number, which consists of five features.

Key words: *defense, security, legal regulation, the state, national security and defense.*

Стаття надійшла 22 травня 2015 р.

УДК 342.92

Р. Л. Сопільник

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ У СУДІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто проблему реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції. Наведено історико-правові засади вирішення питання доступності правосуддя у зв'язку з налагодженням ефективної системи управління в суді.

Досліджено поняття управління персоналом і правовий статус працівників апарату суду, окреслено євроінтеграційний вектор удосконалення управління в суді. Зазначимо, що, крім загальноприйнятих засад управління персоналом, у випадку управління персоналом судів діють особливості, пов'язані з правовим статусом суддів.

Ключові слова: *управління у суді, євроінтеграція, доступність правосуддя, реформування, судове адміністрування.*

Постановка проблеми. Ефективна організація роботи суду є запорукою додержання прав людини у судовому процесі, зокрема доступності правосуддя, на чому особливо наголошено у європейських нормативних актах із приводу реформування судової системи. Відтак важливою проблемою сучасності є визначення організаційно-правових засад реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції.

Стан дослідження. Проблеми управління в суді у контексті європейської інтеграції та судової реформи певною мірою досліджені вітчизняними і зарубіжними вченими, зокрема: А. Терновенко, С. Обрусною, І. Голосніченко, П. Соломоном, О. Акімовим, Н. Лушак. Проте обґрунтування організаційно-правових засад реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є обґрунтування організаційно-правових засад реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції.

Виклад основних положень. Доступ до правосуддя є важливою науковою та практичною проблемою сучасності. У цьому контексті набувають актуальності питання подолання перешкод у доступі до правосуддя, обслуговування клієнтів і надання послуг, використання стандартів ефективності роботи судів тощо. Загалом ці питання містяться у полінауковому просторі, що формується з положень юридичної науки щодо обґрунтування організаційно-правових засад удосконалення управління в суді, так і управлінсько-адміністративних. Переміщення вказаної проблеми у полінаукових простір обумовлює складність її вирішення.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. розпочався рух «Доступ до правосуддя», який спершу розглядався у суто економічному сенсі та зводився до визнання «права бідності», яке звільняло від судових витрат. Попри це, зазначена проблема пов'язувалася з правовими умовами, що забезпечують безсторонне, «правильне» та рівне для всіх судочинство, швидкий розгляд справ, спрощення й уніфікацію судової системи, введення єдиного суду, який існуватиме замість різноманітних типів судів із різною компетенцією і до якого зможе звернутися будь-яка особа незалежно від соціального становища чи територіального наближення суду до населення. У межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя» розпочалося активне вивчення проблеми доступу до правосуддя. Ці скерування мали на меті зробити судовий захист прав осіб більш ефективним. Як зазначав один із учасників руху І. Джекоб, потреба у доступі до правосуддя подвійна, бо полягає у гарантуванні того, що права громадян визнаються та ефективно реалізуються (інакше вони не будуть реальними, а лише ілюзорними), а також у здатності вирішувати правові суперечки за допомогою правосуддя [1].

Проблема доступу до правосуддя досліджувалась у трьох напрямках, які отримали назву хвиль (рис. 1). «Перша хвиля» спрямована на полегшення доступу до правових інститутів представників соціально незахищених, бідних верств населення. У межах цієї «хвилі» також

досліджувалися питання судових витрат і механізмів, за допомогою яких можна зменшити вартість судового розгляду в офіційних державних судах.

«Друга хвиля» пов'язувалася з вирішенням проблем представництва групових і колективних інтересів у справах споживачів та у справах, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища. «Третя хвиля» наукових досліджень була продовженням перших двох і стала реакцією на певне розчарування, спричинене повільним вирішенням проблеми розширення можливостей доступу до права. У цих працях вади та недоступність правосуддя пов'язувались, по-перше, з перешкодами матеріального характеру, які не давали можливості бідним верствам населення звернутися по захист своїх прав до суду; по-друге, з відсутністю спеціальних процедур, які б давали змогу ефективно захищати права й інтереси не окремої особи, а певної групи, колективу, яких неможливо персоніфікувати на момент порушення справи в суді; по-третє, зі складністю, дорожнечою судочинства та дуже повільним розглядом справ у судах, необхідністю спрощення судочинства, введення спеціальних альтернативних процедур для вирішення певних категорій справ [1]. Утім, малодослідженим залишався такий аспект забезпечення доступності правосуддя, як організація управління в суді.

Рис. 1 Напрями дослідження проблеми доступу до правосуддя наприкінці XIX – на початку XX ст.

Примітка. Рисунок сформовано автором на основі [1].

У вступі до фундаментального посібника з сучасного управління в суді зазначається, що вироки та рішення, які виносять судді, з більшою мірою ймовірності будуть справедливими, оперативними, належно обґрунтованими і добре сприйматимуться суспільством, якщо суди, де судді здійснюють правосуддя, функціонуватимуть як добре налагоджені організації. Відповідне твердження пропонується за аксіому [2, с. 5].

Нині основним органом, що здійснює управління в судах, є Державна судова адміністрація. Згідно з п. 1 ст. 148 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», «державна судова адміністрація України є органом у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом» [3]. До повноважень відповідного органу передано забезпечення належних умов діяльності судів, вивчення кадрових питань апарату судів, забезпечення необхідних умов для підвищення кваліфікації працівників апарату судів тощо.

С. Обрусна зазначає, що правосуддя є лише одним із компонентів реалізації судової влади, оскільки її здійснення ширше за здійснення правосуддя. Судова влада, на думку науковця, реалізується у діях суду, безпосередньо не пов'язаних із розглядом справ, які, утім, мають велике соціальне значення, зокрема здійснення організаційних та інформаційно-аналітичних функцій. У комплексі дії, що входять до вказаних функцій, охоплюються терміном «організаційне забезпечення діяльності судів», яка містить питання створення судів, кадрову роботу тощо [4, с. 58].

Одним із ключових елементів системи управління в суді є управління персоналом суду. Крім загальноприйнятих засад управління персоналом, у випадку управління персоналом судів діють особливості, пов'язані з правовим статусом суддів. Зокрема, нині поширена думка про те, що судді, оскільки вони не є державними службовцями, не належать до категорій апарату та персоналу судів. Натомість апарат суду є допоміжним інститутом органу, що здійснює правосуддя [5, с. 164].

Нині керівник апарату суду не підпорядкований, а підконтрольний голові суду. Такий підхід уможливив вивільнення суддів від виконання управлінських функцій, які відволікають від безпосередньої діяльності зі здійснення правосуддя [6, с. 209]. Проте у зв'язку з цим виникають питання щодо методики контролю за роботою адміністративної ланки з боку голови суду. Серед наявних форм контролю такі: визначення комплексу показників (ознак) ефективного управління;

налагодження регулярного народження інформації, звітів про стан вирішення управлінських питань; застосування методу спостереження, інтерв'ювання тощо [2, с. 49].

Згідно з п. 6 ст. 152 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» [3]. Виняток становить технічний персонал. Отож, можна стверджувати, що процеси євроінтеграції у контексті реформування управління у суді потребують нових підходів і методів, що враховували би не лише правовий статус суддів, але і апарату. О. Акімов відзначає: «Джерелами впливу на українську систему державного управління виступають європейські структури та інституції, державні та галузеві політики, наднаціональне законодавство, соціальні артефакти, цінності, норми й правила, історичні й культурні традиції, євроінтеграційний досвід інших країн. Чинниками впливу слугують базові принципи європейської інтеграції... Вплив євроінтеграційних процесів зумовлює адаптацію державного службовця як члена суспільства й формальної соціальної групи (службовці) до нових умов роботи, схиляє до засвоєння проєвропейських норм, цінностей і соціальних ролей, наприклад «європейського чиновника». Окрім цього, імперативи державної інтеграційної політики вимагають від них у професійно-функціональному розумінні зміни підходів для ефективного вирішення проблем громадян на рівні європейських стандартів надання державних послуг» [7, с. 36].

Окремим аспектом, що потребує вдосконалення у контексті європейської інтеграції, є запровадження ціннісних орієнтацій у судовому управлінні. У сучасній парадигмі науки про управління передбачається, що організація, зокрема суд, має певні цілі, мету, напрям роботи незалежно від їх офіційної декларації [2, с. 76]. У цьому контексті важливим є поширення узгодженості офіційних і неофіційних цілей, а у контексті побудови сучасної системи управління в суді – удосконалення підходів до забезпечення доступності правосуддя як важливої цінності.

П. Соломон аргументує, що сутність поняття доступу до правосуддя є предметом широких дискусій. Утім, незалежно від його розуміння, на думку науковця, пріоритетність належного обслуговування громадян має стати основою філософської концепції забезпечення ефективного доступу до правосуддя [2, с. 191]. У такому підході спостерігаємо вплив західного менеджменту, зокрема концепцію орієнтації на клієнта. Науковець зазначає, що розташування судів, внутрішній устрій судових приміщень, адміністративні процедури та уважність працівників суду до відвідувачів мають бути визначальними

чинниками у контексті доступності судів [2, с. 192]. У цьому контексті стосовно ситуації в Україні зазначимо, що Р. Куйбіда наголошує на проблемах, не характерних для клієнт-орієнтованого організаційного середовища: «Одним з найбільш актуальних питань, які стоять зараз перед Державною судовою адміністрацією, є забезпечення судів приміщеннями, спеціально пристосованими для здійснення правосуддя. Усупереч вимогам процесуальних законів судді нерідко змушені вирішувати справи у своїх кабінетах через відсутність достатньої кількості судових зал» [6, с. 207].

Трансформація системи адміністрування унаслідок впливу європейських цінностей призводить до формування вимог і передумов виникнення нових зразків управління в суді. Так, О. Акімов зауважує, що внаслідок дії на державних управлінців імперативів державної інтеграційної політики від них вимагається зміна підходів для ефективного вирішення проблем громадян на рівні європейських стандартів надання державних послуг [7, с. 57].

Загалом євроінтеграційний вектор є позитивним у реформуванні вітчизняної практики управління в суді. О. Акімов акцентує, що важливим питанням для нашої держави є пошук шляхів і механізмів налагодження взаємозв'язків із глобальним світом, вирішення якого дасть змогу чітко визначити її місце і роль у загальноєвропейському просторі. У цьому контексті, утім, зіставлення українських поглядів і позицій Європейського Союзу засвідчує наявність низки суперечностей [7, с. 4].

Аналізуючи досвід адміністрування апеляційного суду Івано-Франківської області, Н. Лушак наголошує на низці змін, упроваджених у зв'язку з реалізацією судової реформи, ствердженням інформаційного суспільства, соціально-правовою спрямованістю розвитку держави. Серед таких змін – автоматизація діловодства, залучення працівників до програм обміну досвідом, зміни у штатному розписі та обсязі посадових обов'язків працівників. У контексті реформування судового адміністрування Н. Лушак виділяє низку етапів, управління за якими підвищує ефективність виконавської діяльності, мораль, почуття справедливості та власної гідності у працівників. Це: рекрутування та добір; професійний розвиток, навчання; управління досягненнями та ефективністю роботи; дисциплінарні заходи та звільнення; взаємини між працівниками на робочому місці; управління змінами; формування команди та комунікації [8, с. 213]. Зауважимо, що, крім формального рівня реформ судового адміністрування, що проводяться за зазначеними етапами, можна виділити також неформальний рівень, на якому трансформації тривають у колективі чи у межах особистості

працівника апарату суду. Зокрема, О. Акімов наголошує на таких явищах, пов'язаних з євроінтеграційними процесами, що здійснюються в особистісно-психологічних структурах державного службовця, як розширення світогляду, корекція та подолання стереотипів, трансформація цінностей, розвиток й удосконалення поведінкових компетенцій [7, с. 57].

Важливим і малодослідженим аспектом управління в судах є інформаційна складова, зокрема зв'язки з громадськістю. У п. 8 ст. 149 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» серед інших повноважень Державної судової адміністрації вказано комп'ютеризацію судів. Призначенням відповідного процесу названо забезпечення здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах [3]. У контексті сучасного інформаційного суспільства цього недостатньо. Досвід адміністрування судів у Сполучених Штатах Америки вказує на недостатню реалізацію двосторонніх комунікацій, що дивно за умови значного рівня інформатизації суспільства. К. Бурке з цього приводу наголошує на низці тенденцій, які згубно впливають на імідж суду. Серед ключових тенденцій науковець наводить такі: з трьох гілок влади найменше інформації громадяни мають про судову гілку; громадяни не задоволені роботою судів; громадяни, найбільш поінформовані про роботу судів, мали певні відносини із судом, виявляють незадоволеність їхньою роботою [2, с. 205–206]. Певною мірою інформаційне забезпечення та зв'язки з громадськістю охоплюються функціями, передбаченими Типовим положенням про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженим наказом Державної судової адміністрації України. Зокрема, у сфері комунікацій перебувають такі функції апарату суду, як забезпечення організації та проведення міжнародних зустрічей, прес-конференцій, забезпечення заходів взаємодії суду із засобами масової інформації; здійснення інформаційного наповнення веб-сайта суду [9]. На нашу думку, у вказаному переліку функцій відчутно не вистачає врахування принципу двосторонньої комунікації, який є основою формування клієнт-орієнтованої системи адміністрування в суді. Відзначимо, що задекларовані європейські цінності та стандарти мають обмежене відображення у сучасному законодавстві. Зокрема, правовий статус працівників апарату судів, що визначається положеннями ЗУ «Про державну службу», потребує удосконалення з урахуванням специфіки та важливості їх діяльності. Передбачені ст. 3 цього закону принципи державної служби [10], зокрема: служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав

людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, слід, на нашу думку, деталізувати у відповідних положеннях про апарат суду.

Висновки. Серед важливих напрямів реформування управління в суді – вдосконалення управління персоналом апарату суду, вирішення проблем організації забезпечення судового процесу, комплексне удосконалення нормативно-правового забезпечення процесів управління в суді, що у сукупності формуватиме підстави для реалізації сучасного ключового вектору реформування судової системи відповідно до вимог євроінтеграційної парадигми, зокрема сприятиме забезпеченню доступності правосуддя.

1. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Наталія Юрїївна Сакара. – Х., 2006. – 20 с.

2. Сучасне управління в суді: навч.-практ. посібник / відпов. ред. І. П. Голосніченко, П. Г. Соломон. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 528 с.

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI (Редакція від 01.04.2015) // Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

4. Обрусна С. Організаційно-правові засади управління судовою системою України: сучасний стан та перспективи розвитку в умовах судової реформи / С. Обрусна // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2010. – № 83. – С. 57–60.

5. Терновенко А. Організаційно-правові засади управління персоналом суду / А. Терновенко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3 (4). – С. 162–166.

6. Судоустрій України: підручник / за ред. М. А. Погорецького, О. Г. Яновської. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 244 с.

7. Акімов О. О. Професійна діяльність державних службовців в умовах євроінтеграції України: питання формування психологічної готовності: монографія / О. О. Акімов. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 176 с.

8. Лушак Н. І. Успішний досвід адміністрування апеляційного суду Івано-Франківської області / Н. І. Лушак // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 207–215.

9. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів: Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня

2012 року № 115 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/115.doc>

10. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723-ХІІ (Редакція від 26.04.2015) // Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>

Сопильник Р. Л. Организационно-правовые основы реформирования управления в суде в условиях европейской интеграции

Рассмотрена проблема реформирования управления в суде в условиях европейской интеграции. Приведены историко-правовые основы решения вопроса доступности правосудия в связи с налаживанием эффективной системы управления в суде.

Исследованы понятия управления персоналом и правовой статус работников аппарата суда, обозначено евроинтеграционный вектор совершенствования управления в суде. Кроме общепринятых принципов управления персоналом, в случае управления персоналом судов действуют особенности, связанные с правовым статусом судей.

Ключевые слова: *управление в суде, евроинтеграция, доступность правосудия, реформирование, судебное администрирование.*

Sopilnyk R. L. Organizational and legal principles of management reforms in the court in terms of European integration

The article deals with the problems of management reforms in the court in terms of European integration. It examines historical and legal foundations in solving the problem of access to justice in connection with the establishment of effective court management. The issue of personnel management and legal status of the court staff is studied together with the European integration vector of improving the management of the court. It was established that the key management system is? in court HR court. In addition to conventional foundations of personnel management...? when courts become effective features associated with the legal status of judges. In particular, the judges, as none-public servants do not belong to the categories of staff and court personnel. The declared European values and standards are of limited reflection in modern legislation. In particular, the legal status of the court staff, as determined by the Law of Ukraine «On civil service» needs improvement specific to their activity and importance.

Provided the principles of public service, including service to the people of Ukraine; democracy and the rule of law; humanism and social justice; the priority of human and civil rights; professionalism, competence, initiative, integrity, commitment; personal responsibility for the performance of official duties and discipline; the rights and interests of local and regional authorities; the rights of enterprises, institutions and organizations, public associations should, in our view, the detail in the relevant provisions of the court staff.

Among the important areas of management reforms in the court system is to improve management personnel of the court staff, the problems of organization

providing litigation, complex regulatory support management processes in court, which together form the basis for implementing modern key vector reform of the judiciary in accordance with European integration paradigm, in particular will promote access to justice.

Key words: *court management, European integration, access to justice, reform, judicial administration.*

Стаття надійшла 31 серпня 2015 р.

УДК 316.485.26

Л. М. Сукмановська

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ НА ТРАНСПОРТІ У КОНТЕКСТІ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ

З'ясовано поняття і сутність транспортної безпеки як однієї з основних умов функціонування національної транспортної системи України. Констатовано, що головною метою протидії проявам тероризму на транспорті в контексті транспортної безпеки є створення умов для доступності якості та ефективності забезпечення транспортної безпеки, регулярного контролю за діяльністю відповідальних посадових осіб, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів на технічні, охоронні та спеціальні заходи.

Ключові слова: *тероризм, транспорт, транспортна безпека, транспортна інфраструктура, національна транспортна система України, протидія проявам тероризму.*

Постановка проблеми. Із розвитком суспільства трансформуються старі і виникають нові форми тероризму. Один із неминучих наслідків розвитку цивілізації – технічний (транспортний) тероризм. Це порівняно нове явище, але повною мірою виявилось в умовах транспортної системи України під час проведення антитерористичної операції на сході нашої держави.

Транспорт, з одного боку, є високотехнологічною сферою, а з іншого, – становить досяжну і вельми вразливу в терористичному значенні мету. Тому в сучасному суспільстві пріоритетне значення в межах забезпечення транспортної безпеки має правове регулювання суспільних відносин щодо захисту суспільства, особи і держави від терористичних загроз.

Стан дослідження. У контексті забезпечення національної безпеки питання протидії тероризму розглянуто у наукових працях